

kumandanı unvanı verildi. Ardından I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine kendisine cihad çağrısı yapılmasına rağmen taraf-sız kalan Abdülazîz b. Suûd savaş sonun-da önce kendisini Necid sultanı ilân ettirdi, daha sonra Hicaz'ı kontrol eden Şerîf Hüseyin'in aleyhinde genişleyerek Hicaz böl-gesini ele geçirdi; Necid, Hicaz ve Mülha-katı sultanı unvanını aldı. 1932'de Suudi Arabistan resmen kurulunca Riyad bu ül-kenin başşehri yapıldı.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. 164, s. 206; BA, HH, nr. 3788 A, 3799 A, 3826; BA, Cevdet - Dahiliye, nr. 61, 10782; BA, İrade - Dahiliye, nr. 44002; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 261-262; Bostan Çelebi, *Süleyman-nâme*, Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3317, vr. 159^a, 160^b; İbn Gannâm, *Târîhu Necd* (nşr. Nâsî-rüddin el-Esed), Beyrut 1405/1985, tür.yer.; Os-man b. Bişr en-Necdî, *'Uvnânü'l-mecd fi târîhi Necd* (nşr. Abdurrahman b. Abdülâtîf Âlû's-Şeyh), Riyad 1402/1982, I, 33-35, 44-46; *Mir'âtü'l-Ha-remeyn*, III, 321-329; Eyüp Sabri Paşa, *Târîh-i Vehhâbiyyân*, İstanbul 1296, s. 2-23; Hüseyin Hüsnü, *Necid Kitasının Ahvâl-i Umûmiyyesi*, İstan-bul 1328, s. 15-16; R. B. Winder, *Saudi Ara-bia in the Nineteenth Century*, New York 1965, s. 2-6; Hüseyin Halef eş-Şeyh Haz'al, *Târîhu'l-Cezireti'l-Arabiyye fi 'aşri's-Şeyh Muhammed b. 'Abdülvehhâb*, Beyrut, ts. (Matâbiu dâri'l-kütüb), s. 28-30; Mahmûd Şukrî el-Âlûsî, *Târîhu Necd*, Kahire 1343, s. 6-7, 19-20; Hitti, *İslâm Ta-rîhi*, I, 128-130; Emin er-Reyhânî, *Necd ve mul-hakâtüh*, Riyad 1981, s. 21-30; Abdullah Yûsuf el-Guneym, *İklîmü'l-Cezireti'l-Arabiyye*, Küveyt 1981, s. 47-55; Münîr el-Aclânî, *Târîhu'l-bilâdi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, Riyad 1993, I, 14-18, 375-380; İbrâhim b. Fasîh b. Sibgatullah el-Hay-dârî el-Bağdâdî, *'Uvnânü'l-mecd fi beyânihî ahvâli Bağdâd ve'l-Başra ve Necd*, London 1998, s. 188, 208-210; Zekerîya Kurşun, *Necid ve Ahşa'da Os-manlı Hakimiyeti: Vehhabî Hareketi ve Suud Devleti'nin Ortaya Çıkışı*, Ankara 1998, tür.yer.; a.mlf. - M. Mûsâ el-Kuraynî, *Sevâhil Necd "el-Ah-sâ" fi arşifi'l-Osmânî*, Beyrut 2005, tür.yer.; Aţla-sü'l-memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye, Riyad 1999, tür.yer.; Vedî' el-Bustânî, *Nûbze târîhiyye 'an Necd* (nşr. Abdullah Sâlih el-Useymin), Riyad 1419/1999, tür.yer.; Hâlid el-Huneyn, *Necd ve Âşdâ'ü mefâtinihî fi ş-ş'ir*, Riyad 2003, I, 51-72, 97-109; M. Mûsâ el-Kuraynî, *el-İdâretü'l-Os-mâniyye fi mutasarrifiyyeti'l-Ahşâ*, Riyad 1426, s. 74-96; *Kâmûsü'l-a'lâm*, VI, 4562- 4563; Adolf Grohmann - K. S. Mc-Lachlan, "Nađîd", *EP* (İng.), VII, 864-866; a.mlf. - [Besim Darkot], "Necid", *İA*, IX, 159-162.

ZEKERİYA KURŞUN

NECİP ÂSİM YAZIKSIZ

(1861-1935)

Türkiye'deki ilk Türkçüler'den,
Türk tarih ve dil âlimi.

29 Aralık 1861'de Kilis'te doğdu. O çev-rede Balhasanoğulları diye tanınan bir sipa-hi ailesinden gelmektedir. İlk ve orta öğre-nimini memleketinde tamamladı. 1875'te

Şam Askerî İdâdîsi'ne kaydoldu; bir süre sonra kaydını Kuleli Askerî İdâdîsi'ne aldırdı. 1879'da Mekteb-i Harbiyye'ye girdi, 1881'-de mülâzım-ı sâni rütbesiyle buradan mez-un oldu. İstanbul'da çeşitli askerî rüşdi-yelerde ve Mekteb-i Harbiyye'de Fransız-ca, Türkçe ve tarih muallimliği yaptı. 1913 yılında miralaylıktan emekliye ayrılmca Ma-rîf Nezâreti tarafından Dârülfünun'a Türk tarihi ve Türk dili müderrisi tayin edildi. 1927'de Erzurum mebusu olarak Büyük Millet Meclisi'ne girdi. 12 Aralık 1935'te İstan-bul'da vefat etti. Mezarı Sahrâyicedid Kabristanı'ndadır.

Necip Âsım, daha Şam İdâdîsi'nde oku-duğu sırada Suriye'de bazı çevrelerde Türk-ler'e karşı takınılan menfi tavır onda millî şuurun erken yaşta uyanmasında etkili olmuştur. Kuleli Askerî İdâdîsi'nde talebe iken gidip geldiği Ahmed Midhat Efen-di'nin Beykoz'daki evinde Veled Çelebi (İz-budak), Şemseddin Sâmî, Emrullah Efendi ve Fuad (Köseraif) gibi devrin Türkçüler'iy-le tanışmış, ilk yazılarını Ahmed Midhat Efendi'nin *Tercümân-ı Hakikat* gazetesinde yayımlamıştır. 1895'ten itibaren, devrin önde gelen Türkçü yazarlarının toplandı-ğı *İkdâm* gazetesinde yazılar yazmaya başlayan Necip Âsım'a Veled Çelebi ile bir-likte, "Türk" kelimesini o dönemde kulla-nılan imlânın aksine "vav" ile yazdıkların-dan dolayı "Vavlı Türk" lakabı verilmişti. Daha sonra *Maârif*, *Ma'lûmât*, *Mekteb* ve *Servet-i Fünûn* gibi dergilerde "Lisan Bahisleri", "Dilimize Hizmet" ve "Dilimiz" gibi başlıklar altında neşrettiği yazılarında bir yandan Türkçe'nin sadeleşmesini sav-unurken öte yandan dildeki yabancı ter-kimlerin çözülmesini ve biri Osmanlıca, di-ğeri Türkçe iki ayrı lugat hazırlanmasını teklif etmiştir. Ancak devrindeki bir kısım Türkçüler'den farklı şekilde tasfiyeci olma-yan Necip Âsım, çeşitli yazılarında asıl ama-cının Türkçe'nin de medenî dünya dilleri arasında belli bir yeri bulunduğunu ispat etmek ve ülkede herkesin yazdığını an-la-yacak bir dil kullanmasını sağlamak oldu-ğunu söyler.

1908'de II. Meşrutiyet'in ilânından son-ra Türk Derneği'nin kurucuları arasında yer almış, ardından derneğin başkanlığına ge-tirilmiştir. Aynı yıllarda *Türk Yurdu*, *Bilgi Mecmuası*, *İctihâd*, *Dârülfünun Edebi-yat Fakültesi Mecmuası*, *Anadolu Mecmuası*, *Millî Tetebbûlar Mecmuası* ile *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*'nda Türk dili tarihiyle ilgili bazı makaleler yayımlamış ve Osmanlı Türkçesi'nin grame-ri üzerinde çalışmalar yapmıştır. Bir süre Anadolu diyalektolojisiyle de meşgul olan

Necip Âsım, Macarlar'ın Peşte'de çıkardığı *Keleti Szemle* dergisinde Balhasanoğlu ve Balkanoğlu imzasıyla bu konuda Fran-sızca incelemeler neşretmiştir.

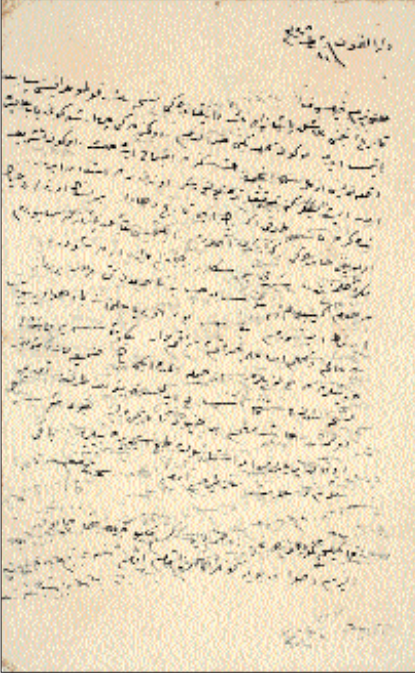
Necip Âsım, *En Eski Türk Yazısı* adıyla yayımladığı eserinde rünik Türk alfabesi-ni tanıtmıştır. Ayrıca Orhun Âbideleri'nin metnini ve tercümesini neşretmiş, *Eski Savlar* adlı kitabıyla Türk atasözleri üze-rinde durmuştur. Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Atebetü'l-hakâyık*'ın Uygur ve Arap harfleriyle istinsah edilmiş bir nüsha-sını bularak eseri ilim âlemine tanıtmış ve bir önsöz ilâvesiyle yayımlamıştır. Ardın-dan Kilisli Rifat (Bilge) aynı kütüphanede eserin bir başka nüshasını tesbit edince Necip Âsım her iki nüshayı karşılaştırıp ara-larındaki farkları ortaya koymuş ve *Hibe-tü'l-hakâyık* adıyla yayımlamıştır.

Bunların yanında Necip Âsım genel dil-bilimi ve özellikle Ural-Altay dilleriyle de uğraşmıştır. Ayrıca Târîh-i Osmânî Encümeni üyesi sıfatıyla Türk tarihi üzerin-de incelemeler yapmış ve büyük bir ese-rin ilk cildi olarak, Osmanlı Devleti öncesi Türk tarihini içine alan *Osmanlı Târîhi*'ni yayımlamıştır (Mehmed Ârif'le birlikte). Bu çalışmasında Léon Cahun'un *Introduc-tion à l'histoire de l'Asie. Les turcs et les mongoles* adlı eserinden (Paris 1896) büyük ölçüde faydalanmış, aynı yazarın *La Bannière blue. Aventures d'un musulman, d'un chrétien et d'un païen à l'époque des croisades et de la conquête des mongoles* (Paris 1876) adlı romanını da *Gök Sancak* adıyla Türkçe'ye çevirmiştir.

Necip Âsım aynı zamanda Dârülfünun'da Türkoloji'yi kuran kişi kabul edilmekte-dir. Onun Türk dili alanında yaptığı çalış-malar Türkiye dışında da takdir edilmiş ve bu münasebetle kendisine 1892'de Chica-go Sergisi'nde bir madalya ile bir diploma verilmiş, 1895'te Paris'teki Société Asiati-que'e üye seçilmiştir. Necip Âsım, Türk Dil Kurumu saflarına da katılmış ve ölümü-

Necip
Âsım
Yazıksız,
yazısı
ve imzası
(İstanbul
Üniversitesi
Türkiyat
Enstitüsü
Arşivi)

Necip Âsım Yazıksız'ın el yazısı ile Rıza Tefrik'e bir mektubu (Abdullah Uçman arşivi)

ne kadar burada çalışmalarına devam etmiştir.

Eserleri. *Ziyâ ve Harâret* (İstanbul 1304); *Güvercin Postası* (İstanbul 1305, askerlikle ilgili); *Ferîd* (İstanbul 1306, Fransızca'dan çeviri); *Yeni Tertip Muhtasar Osmanlı Sarfı* (İstanbul 1306, 1308); *Ev Kızı* (İstanbul 1307, çocuklar için faydalı bilgiler); *Muhtasar Osmanlı Nahvi* (İstanbul 1308); *Lugat-ı İlmîyye ve Fenniyye* (İstanbul 1308, Hasan Tahsin'le birlikte); *Osmanlı Sarfı* (İstanbul 1310, 1313); *Sitler* (İstanbul 1310; İskitler'le ilgili); *Mükemmel Sarf ve Nahv-i Osmânî* (İstanbul 1311); *Ural ve Altay Lisaneleri* (İstanbul 1311); *Lugat-ı Musâhabet* (İstanbul 1311); *Kitap* (İstanbul 1311; kitap sevgisinden, kitabın meydana gelmesi için gerekli olan şeylerden, yazı, kâğıt, kitapçılık ve kütüphane gibi konulardan bahseder; haz. Türker Acaroğlu, İstanbul 1992 [sadeleştirilmiş]); *En Eski Türk Yazısı* (İstanbul 1315; Vilhelm Thomsen ve F. W. Radloff'un jübileleri şerefine, *Pek Eski Türk Yazısı* adıyla 2. bs. 1327); *Türk Tarihi* (İstanbul 1316); *İlm-i Lisân* (İstanbul 1327); *Gök Sancak* (İstanbul 1327, L. Cahun'dan çeviri); *Millî Aruz* (İstanbul 1329); *Hibetü'l-hakâyyık* (İstanbul 1334); *Osmanlı Târîhi* (İstanbul 1335, Mehmed

Ârif'le birlikte); *Eski Savlar* (İstanbul 1338); *Orhun Âbideleri* (İstanbul 1340); *Bektâşî İlmihâli* (İstanbul 1343); *Celâleddîn-i Harzemşah* (İstanbul 1934, A. Nesevî'nin Moğol istilâsına dair eserinin çevirisi).

BİBLİYOGRAFYA :

Agâh Sırrı Levend, *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri*, Ankara 1972, tür.yer.; A. Y., "Necip Âsım Bey", *TY*, II (1328), s. 624-626; Faruk K. Timurtaş, "Büyük Türkçü Necip Âsım Yazıksız", a.e., II/291 (1960), s. 46-48; Hamdullah Suphi Tanrıöver, "Necip Asım Bey", a.e., VI/336 (1967), s. 3-4; A. Dilâçar, "İlk Dilçilerimizden: Necip Âsım Balhasanoğlu-Yazıksız", *TDL*, XIX/210 (1969), s. 805-807; Himmet Uç, "Necip Âsım Bey", *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, V/54, İstanbul 1991, s. 26-28; Ahmet Yüksel, "Necip Âsım'ın Yazık Edilen 'Kitab'ı", *Kebikeç*, I/1, Ankara 1995, s. 83-90; Hasan Eren, "Necip Asım", *TA*, XXV, 170; "Yazıksız, Necip Âsım", *TDEA*, VIII, 572-573.

ABDULLAH UÇMAN

NECİP PAŞA KÜTÜPHANESİ

XIX. yüzyıl başlarında Tire'de yaptırılan kütüphane.

II. Mahmud devrinde İstanbul dışında kurulan kütüphanelerden olup 1243'te (1827-28), Şam ve özellikle Bağdat valiliklerindeki hizmetleriyle şöhret bulan Mehmed Necip Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Sahip olduğu tarihî zenginlikler bakımından Manisa ve Bursa gibi Osmanlı şehirleriyle benzerlikler gösteren Tire'de Beylikler döneminden beri ortaya konan pek çok eserin son önemli örneklerinden olan kütüphane Osmanlı âlimlerinden İbn Melek'in adıyla anılan eski küçük kütüphanenin yakınında ve İsmâil Efendi Medresesi'nin bulunduğu yerde kurulmuştur.

Üzerini sekizgen kasağa oturan bir kubbenin örttüğü kare planlı yapının ön tarafında üç küçük kubbe ile örtülen bir revak vardır. Bu kısım daha sonraları camekânla kapatılarak okuma yeri olarak düzenlenmiştir. Bölgenin rutubetli ortamından kitapların etkilenmemesi için binanın zemini yerden yüksekte tutulmuştur. Girişte yarım daire şeklinde yedi basamak mevcuttur. İç kısmın ortasında halen el yazması ve diğer değerli basma eserlerin bulunduğu, sonradan ilâve edildiği anlaşılan sekizgen piramit şeklinde ahşap bir bölüm bulunmaktadır.

Kütüphanenin kurulduğu yıllarda Barut-hâne nâzırı olarak görev yaptığı anlaşılan Necip Paşa'nın vakfiyesi Üsküdar Şer'iyye Mahkemesi'nde Uncuzâde Mustafa Efendi tarafından 29 Şâban 1244'te (6 Mart

1829) tasdik edilmiş, Necip Paşa kütüphanesi için kendi mülkünden arazi ve dükkân gibi pek çok akar bırakmıştır. Kitâbesindeki, "Târîhini Es'ad etti te'lif / Vakf etti kütüb Necib Efendi" beytinden binanın 1243 (1827-28) yılında bitirildiği anlaşılmaktadır, ancak vakfiyesinin tasdik edildiği tarihte açılmıştır.

Kütüphanede halen 1147'si yazma, 1135'i basma olmak üzere toplam 2282 Arapça, Farsça ve Türkçe eser bulunmaktadır. Bunların 671'i Necip Paşa tarafından temin edilen ve bakımı yapıldıktan sonra kırmızı deri mahfazalar içinde korunan değerli eserlerdir. Muhtelif şahıs ve kuruluşlardan gelen hibelerle toplam kitap sayısı 11.330'a ulaşmıştır.

Vakfiyesinde kütüphanede mevcut kitapların tefsirler, kıraat kitapları, hadis, usûl-i hadis, fûrû-i fıkıh, tasavvufî eserler, ahlâk, kelâm, hikmet ve ilm-i tıb kitapları, meânî, nahiv, sarf, lugat, mantık ve edebî eserlerle mecmualar, siyer, tarih, hey'et, hendese, hesap ve riyâziye kitapları olduğu belirtilmiştir. Kitapların kaybolmasının önlenmesi amacıyla her altı ayda bir Tire'nin önde gelen âlimlerinin kütüphaneye gelip demirbaş defterini kontrol etmeleri şart koşulmuştur. Tire'deki medresenin müderrisiyle eşrafın da hazır bulunacağı sayım işinde hâfız-ı kütübün ihmal ve kusuru sebebiyle kaybolduğu ortaya çıkan kitap olursa yenisinin aldırılmak suretiyle ödettirilmesi, kaza ile olduğu anlaşılırsa mütevellî tarafından vakfın geliri ile satın alınıp yerine konulması istenmektedir.

Necip Paşa Kütüphanesi'nin ihya kitâbesi

